

Saîd ile birlikte hareket ettiğini öğrenince Yahyâ b. İbrâhim'le özel olarak ilgilenildi. Kendisine ev ve mülk verdi, bazı yerlerin gelirini de ona tahsis etti. Yahyâ, 240'ta (854) Tuleytula'daki isyanı bastırmak üzere ordusuyla yola çıkan Emîr Muhammed'in yanında yer aldı. Bu sefer esnasında Vâdîsêlî'te yapılan savaşlara bizzat katıldı. Bu yüzden Emîr Muhammed nezdinde itibarı yükseldi. Bir ara Kurtuba kadılığına getirilirdi de kendisi daha çok ilim ve öğretimle meşgul oldu. Talebeleri ve râvileri arasında İbn Lübâbe, Ebân b. Muhammed b. Dînâr, Muhammed b. Futays, Saîd b. Himyer b. Mervân el-Kurtubî, Saîd b. Osman el-A'nâkî ve Yahyâ b. Zekeriyâ b. Şâme el-Ümevî gibi Endülüslü âlimler bulunmaktadır. Yahyâ b. İbrâhim 13 Cemâziyelevvel 259'da (17 Mart 873) Kurtuba'da vefat etti; 260 (874) yılında öldüğüne dair bilgi doğru değildir. Kaynaklarda Yahyâ'nın güler yüzlü, vakur, fazilet sahibi bir kişi olduğundan ve dini yaşama konusundaki titizliğinden söz edilir. Yahyâ b. İbrâhim yaşadığı dönemde Mâlikî mezhebinin önde gelen imamı kabul edilmiştir. Endülüs'te Mâlik'in *el-Muvaţta'*ını en iyi onun bildiği söylenir. *el-Muvaţta'*ı ezbere okutur ve fikhî meselelerini açıklardı. *el-Muvaţta'* dışındaki hadis kitapları ve hadis ilimleriyle meşgul olmadığı için bu konuda derinliği bulunmadığı söylenmiş, ancak rivayetleri güvenilir kabul edilmiştir.

Eserleri. 1. *Tefsîrû (Şerhu)'l-Muvaţta'*. Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî'nin naklettiği *el-Muvaţta'* rivayeti üzerine yapılmış bir şerh olup Endülüs âlimleri tarafından okutulmuş ve rivayet edilmiştir. Eserin deri parçaları üzerine yazılmış 394 (1004) istinsah tarihli nüshasının bazı kısımları Tunus'taki Mektebetü Câmîi'l-Kayrevân'da korunarak günümüze intikal etmiştir (*Sicil kadîm li-Mektebeti Câmîi'l-Kayrevân*, s. 362). 2. *Ricâlü'l-Muvaţta'* (*Tesmiyetü, Esmâ'ü ricâli'l-Muvaţta'*, *Tesmiyetü'r-ricâli'l-mezkûrine fi'l-Muvaţta'*). 3. *el-Müstakşîye fi 'ileli'l-Muvaţta'*. *el-Muvaţta'*'da bulunduğu söylenen illetlerin ele alındığı ve diğer hadis kaynaklarıyla karşılaştırıldığı bir eserdir. 4. *Reġâ'ibü'l-'ilm ve fazlih (Fazlü'l-'ilm)*. 5. *Fezâ'ilü'l-Kur'an* (İbn Hayr, s. 62).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Aġbâru'l-fukahâ ve'l-muhaddîsin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 370-372; İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1966, II, 181; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis*, Kahire 1966, s. 373; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. M. Fuâd Mansûr), Beyrut 1419/1998, s. 62, 75, 80, 270; Dabbî, *Buġyetü'l-mültemis* (Ebyârî),

II, 669-670; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb* (nşr. Me'mûn b. Muhyiddin el-Cennân), Beyrut 1417/1996, s. 436; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 516; *Sicil kadîm li-Mektebeti Câmîi'l-Kayrevân* (nşr. İbrâhim Şebbûh), Kahire 1957, s. 362; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 182; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 132-134, 157; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 134.

MEHMET EFENDİOĞLU

YAHYÂ el-KATTÂN

(bk. YAHYÂ b. SAİD el-KATTÂN).

YAHYA KEMAL BEYATLI

(bk. BEYATLI, Yahya Kemal).

YAHYÂ b. MAİN

(يحيى بن معين)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürrî el-Baġdâdî (ö. 233/848)

Tasnif dönemi hadis ve ricâl âlimi.

158'de (775) Baġdat yakınlarındaki Enbâr'ın Nikyâ köyünde doğdu. Ataları Se-rahs şehrendir. Dedesi, Horasan Valisi Cüneyd el-Mürrî'nin âzatlısıdır ve bu sebeple Mürrî nisbesinde anılmıştır. Baġdat'ta ve yakın çevresindeki ilk eğitiminden sonra on sekiz yaşında Kûfe'ye gitti. Ardından Basra, Rusâfe, Mekke, Medine, Horasan, Yemen, Rey, Vâsrt, Nehrevan, Haran, Remle, Misis (Masisa), Mısır, Şam, Humus ve San'a'ya ilmî seyahatler yaptı. Yirmi yaşından itibaren birçok defa Hicaz'a gidip geldi. Rey'in vergisini (haraç) toplamakla görevlendirilen babasının maddî durumu sayesinde hayatı boyunca ilimle uğraştı ve otuzlu yaşlarına kadar babasının desteğiyle seyahatlerini sürdürdü. Babasından miras kalan yaklaşık 1.000.000 dirhemini tamamını hadis tahsilî için harcadı (Hatîb el-Baġdâdî, *Târîhu Baġdâd*, XIV, 178). Yahyâ b. Maîn, hadis ve ricâl bilgisini kendisine borçlu olduğunu söylediği (a.g.e., VIII, 125) Muzaffer b. Müdrîk el-Horasânî'nin yanı sıra Ebû Seleme Mansûr b. Seleme ve Ebû Sehl Heysem b. Cemîl'den ders okudu. Abdullah b. Mübârek, Vekî b. Cerrâh, Hişâm b. Yûsuf, Gunder, Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Müshir, Affân b. Müslim ve Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn çok istifade ettiği diğer hocalarıdır. Öğrencileri arasında Buhârî, Müslim b. Haccâc, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zür'a-

er-Râzî, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, akrabalarından Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb gibi isimler yer almaktadır. Abbas b. Muhammed ed-Dürî, İbnü'l-Cüneyd el-Huttelî, Ahmed b. Muhammed b. Muhriz, Osman b. Saîd ed-Dârimî, Yezîd b. Heysem b. Tahmân, Ahmed b. Hasan es-Süfî, Ebû Saîd Hâşim b. Mersed et-Taberânî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî de onun eserlerini günümüze ulaştıran öğrencileridir. Yahyâ b. Maîn 23 Zilkade 233 (29 Haziran 848) tarihinde Medine'de vefat etti. Ölüm döşeginde iken son arzusu sorulduğunda "Beytün hâli ve isnâdün âlî" (Boş bir ev ve âlî bir isnad) cevabını vermiştir (*DİA*, XXIII, 158). Büyük bir kalabalığın katıldığı cenaze namazını Medine valisi kıldırdı ve Bakî' Kabristanı'na defnedildi.

"Emîrül-mü'minîn fi'l-hadis, imâmül-cerh ve't-ta'dil, hüccetül-İslâm, imam rabbânî, seyyidül-huffâz" gibi sıfatlarla anılan ve odasının hadis defterleriyle dolu olduğu rivayet edilen Yahyâ b. Maîn'in mükerrerleriyle birlikte -herhalde biraz da abartılmış olarak- 1 milyon civarında rivayet yazdığı zikredilmekte, Ali b. Medîni'nin onun hakkında, "Âdem peygamberden beri İbn Maîn kadar çok hadis yazan birini bilmiyorum" dediği nakledilmektedir (a.g.e., XIV, 182). İbn Maîn mesaisinin çoğunu hadis toplamaya ve yazmaya ayırdığı için yazdıklarına nisbetle az miktarda hadis rivayet etmiştir (İbn Sa'd, VII, 354). "Yazarken ne bulursan yaz, rivayet edeceğin zaman iyice ayıklayıp öyle rivayet et" sözüne göre hareket eden İbn Maîn (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI, 85), uydurma hadislerle karşı tedbir almak maksadıyla pek çok mevzû hadis yazmışsa da zamanla bunları imha etmiş ve, "Yalancılardan çok hadis yazdık, sonra o rivayetlerle fırını yapıp ekmeğe pişirdik" demiştir (İbn Ebû Hâtim, I, 315). Yahyâ b. Maîn'in rivayetler arasındaki farklılıkları, hataları, illetleri tesbit edebilmek için bir hadisi birden çok hocadan öğrendiği ve yine bir hadisi elli ayrı tarikten yazdığı nakledilir.

Şu'be b. Haccâc ile başlayıp Abdurrahman b. Mehdî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân ile devam eden tabakat ve ricâl literatürü dalında bunlardan sonraki ilk neslin en önemli isimlerinden olan İbn Maîn, sadece belirli bir bölgenin râvileri hakkında değil bütün râviler hakkında görüş beyan etmiş, onun ricâl bilgisi Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb gibi çağdaşları tarafından takdir edilmiştir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XI,

78). Ahmed b. Hanbel hadislerdeki hataları öğrenmek için kendisine gelenleri Yahyâ'ya gönderir, râviler hakkında ondan faydalanır ve aynı hocadan beraber hadis rivayet ettiklerinde İbn Maîn'in nüshasını esas alırdı (İbn Ebû Hâtim, I, 314). Yahyâ b. Maîn, hadis râvilerini titizlikle değerlendirmesi, hadis öğrenme ve öğretme esaslarından hiç tâviz vermemesi, râviler hakkında ağır cerh ifadeleri kullanması sebebiyle "müteseddid" tenkitçiler arasında yer almıştır. Özellikle kendisinin yettiği Bağdat ve çevresindeki muhaddislerin genelde hadis rivayetinde gevşek davranmasına karşı tepki göstermiştir. Mihne döneminde sorgulanıp ölümle tehdit edildiği için Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabul eder görünmüş, daha sonra da bunu baskı altında kabul ettiğini söylemiş (Sübkî, II, 147) ve mihne olayına karşı durmayanlardan hadis rivayet etmeyi hoş karşılamayan Ahmed b. Hanbel ile bu yüzden araları açılmıştır (Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 410). Yahyâ b. Maîn genelde Ebû Hanîfe'nin görüşlerini benimseyen âlimlerin öğrencisiydi. Onun özellikle fûrû-i fıkha dair meselelerde Hanefîler'e yakın olduğu zikredilmekle birlikte dönemindeki pek çok muhaddis gibi o da geniş hadis birikimiyle fıkıh konularında görüş beyan eder, fetva verirdi. Bu sebeple Hâkim en-Nisâbüri kendisini fikhü'l-hadisî bilen muhaddisler arasında saymıştır (*Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadisî*, s. 72).

Eserleri. Yahyâ b. Maîn, hadis alanındaki bilgilerini kitap şeklinde telif etmeyi hoş karşılamamışsa da (İbn Receb, I, 220) onun bu birikimini talebeleri tedvin ve telif ederek günümüze ulaştırmıştır. Bundan dolayı eserleri genellikle talebelerinin ricâl hususundaki sorularına verdiği cevaplardan (suâlât) yahut müzakere sırasında kendisinden öğrenilenlerden oluşmaktadır. Suâlât türü kitaplarda umumiyetle sika-zayıf râvi ayırımı gözetilmediğinden İbn Maîn'in eserleri de her iki gruptan râviler içerir. **1.** *et-Târîh* (*et-Târîh ve'l-İlel*). İbn Maîn'in talebesi Abbas b. Muhammed ed-Dürî tarafından derlenmiştir. 5414 râvinin güvenilirlik açısından değerlendirildiği eser üzerine Ahmed Muhammed Nürseyf doktora tezi hazırlamış ve eser *Yahyâ b. Maîn ve kitâbühü't-Târîh* adıyla neşredilmiştir (I-IV, Mekke 1399/1979). Nürseyf birinci ciltte İbn Maîn'in hayatı ve hadis ilmindeki yeri hakkında bilgi vermiş, eserde geçen hadisleri fıkıh bablarına göre tertip etmiş, ikinci ciltte râvileri alfabetik olarak sıralamıştır. Kitabın aslını teşkil eden üçüncü ve dördüncü ciltlerde râviler tabakalara ve bölgelere göre tasnif edilmiştir.

Bu kısım bazı sahâbîlere dair bilgilerle başlamakta, daha sonra tâbiîn ve tebeu't-tâbiîne mensup râviler bölgelere göre sıralanmakta, Kûfeli râviler eserin yaklaşık üçte birini meydana getirmektedir. Ayrıca Abdullah Ahmed Hasan tarafından *Târîhu Yahyâ b. Maîn* adıyla yayımlanan (Beyrut 1990) eser hakkında Ömer b. Bedr el-Mevsilî bir çalışma yapmıştır (bk. *DîA*, XXIX, 489). **2.** *Su'âlâtü İbni'l-Cüneyd*. Yine müellifin talebesi İbnü'l-Cüneyd el-Huttelî'nin râviler hakkında hocasına sorduğu sorulardan oluşturduğu bir eserdir (nşr. Ahmed Muhammed Nürseyf, Medine 1408/1988; nşr. Mahmûd Muhammed Halîl, Beyrut 1990; nşr. Ebû Ömer Muhammed b. Ali el-Ezherî, Kahire 1428/2007). **3.** *Ma'rifetü'r-ricâl*. İbn Maîn'in talebesi Ahmed b. Muhammed b. Muhriz'in derlediği, günümüze kısmen ulaşan eser zayıf râvilerle başlayıp meçhuller, sikalar ve müsel rivayette bulunanlar şeklinde devam etmektedir (nşr. Muhammed Kâmil Kassâr – Muhammed Mutî el-Hâfîz – Gazve Büder, I-II, Dımaşk 1405/1985). **4.** *Târîhu Osmân b. Sa'id ed-Dârimî 'an Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn fi tecrîhi'r-ruvât ve ta'dilîhim*. Râvilerin alfabetik sırayla tanıtıldığı eserin baş tarafında Zührî, Katâde, A'meş, Şa'bi gibi tâbiiler hakkında bilgi verilmektedir (nşr. Ahmed Muhammed Nürseyf, Beyrut 1400/1980). **5.** *Min kelâmi Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn fi'r-ricâl*. Yezid b. Heysem'in derlediği eserde sika râvilerle daha çok yer verilmiştir (nşr. Ahmed Muhammed Nürseyf, Beyrut 1400/1980). Bazı kaynaklarda eserin *Kitâbü'l-Mecrûhîn* adıyla zikredilmesi (Sezgin, I, 202) muhtevasıyla çelişmektedir. **6.** *Cüz'ün fihi hadîşü's-Şûfi 'an Yahyâ b. Maîn*. Ahmed b. Hasan es-Süfî'nin İbn Maîn'den aktardığı seksen beş rivayeti içeren bir hadis cüzüdür. Cernal Ağırman eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Yahyâ b. Maîn ve Ebû Abdillâh Ahmed b. el-Hasan es-Süfî'nin Yahyâ'dan Rivayet Ettiği Hadis Cüz'ü*, 1988, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **7.** *Su'âlâtü Osmân b. Tâlût el-Başrî li'l-İmâm Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. 'Avn el-Bağdâdî* (nşr. Ebû Ömer Muhammed b. Ali el-Ezherî, Kahire 1428/2007). **8.** *el-Cüz'ü's-şânî min hadîsi Yahyâ b. Maîn (el-Fevâ'id)*. İbn Maîn'in talebesi Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî'nin hocası Yahyâ'dan aldığı rivayetlerden meydana gelmektedir (nşr. Hâlid b. Abdullah es-Sebî, Riyad 1419/1998). **9.** *Cüz'ün fihi ehadîşü Yahyâ b. Maîn bi-rivâyeti Ebî Mansûr Yahyâ b. Ahmed eş-Şeybânî* (nşr. Abdullah Muhammed Hasan Demfû, *Me-*

celletü Câmî'ati'l-İmâm Muhammed b. Su'ûdi'l-İslâmiyye, sy. 22 [Riyad 1419/1998], s. 43-169). **10.** *Târîhu Ebî Sa'id Hâşim b. Merşed et-Taberânî 'an Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn fi't-ta'dîl* (nşr. Nazar Muhammed el-Fâyâbî, Riyad 1410/1990). Eserin sonunda Yahyâ b. Maîn'den gelen bütün rivayetlere dair bir fihrist yer almaktadır. Bunların dışında Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'ye nisbet edilen *Hadîşü Yahyâ b. Maîn* adlı bir cüzden söz edilmektedir (İbn Hacer, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s. 379). Mustafa Işık, *Yahyâ b. Maîn'in Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri* (1991, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), Erdinç Ahatlı, *Yahyâ b. Maîn ve Cerh-Tadildeki Metodu* (1992, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) başlıklı yüksek lisans tezleri hazırlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh* (nşr. Ahmed M. Nürseyf), Mekke 1399/1979, neşredenin girişi, I, 40-41; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 354; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I, 314-319; IX, 192; Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadisî* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Beyrut 1406/1986, s. 54, 72; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, I, 43; VIII, 125; XIV, 177-187; a.mlf., *el-Câmî' li-ahlakî'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 38, 41, 47, 174, 176, 184, 187, 201; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 543-568; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XI, 71-96; a.mlf., *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 410; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 39, 147; İbn Receb, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî* (nşr. Nûreddin İtr), Beyrut 1398/1978, I, 218-220; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 280-288; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-müfehres* (nşr. M. Şekkür el-Meyâdîni), Beyrut 1418/1998, s. 379; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 129; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 201-203; Erdinç Ahatlı, "Yahyâ b. Maîn'in Eserleri ve Kullandığı İhtilâflı ve Garîb Lafızlar", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Adapazan 1996, s. 211-232; Raşit Küçük, "İsnad", *DîA*, XXIII, 158; M. Yaşar Kandemir, "Mevsilî, Ömer b. Bedr", a.e., XXIX, 489.

ERDİNÇ AHATLI

YAHYÂ b. MUÂZ

(يحيى بن معاذ)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Muâz
b. Ca'fer er-Râzî
(ö. 258/872)

Seyrüsülûk makamlarından bahseden ilk sâfîlerden.

170 (786) yılı civarında Rey'de doğdu. Hayatının çoğunu Nişâbur'da geçirdi. Bağdat, Şiraz ve Belh gibi ilim ve kültür merkezlerine çeşitli seyahatler gerçekleştirdi. Kendisinden nakledilen sözler iyi bir eğitim aldığına işaret etmektedir. Hocaları ve şeyhleri arasında Ahmed b. Harb ve Fudayl b. İyâz gibi isimler bulunmaktadır.